

อานิสงส์ของดนตรีไทยจากกระแส ภาพยนตร์เรื่องโหมโรง

พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์*

ในสภาพสังคมไทยปัจจุบันไม่อาจปฏิเสธได้ว่าดนตรีไทยถูกลดบทบาทความนิยมลงเป็นอย่างมาก ด้วยวิถีชีวิตของคนไทยที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการต้องใช้ดนตรีไทยในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงกระแสความนิยมวัฒนธรรมตะวันตกในหมู่คนปัจจุบันเป็นสาเหตุสำคัญ จนมีการวิจารณ์ว่าดนตรีไทยไม่สามารถพัฒนาตนเองให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบันได้ ทั้งยังมีการระบุถึงการไม่ใส่ใจในการส่งเสริมจากภาครัฐซึ่งมีส่วนส่งเสริมศิลปะประจำชาติแขนงนี้อย่างยิ่ง สิ่งเหล่านี้อาจทำให้จำนวนนักดนตรีไทยที่มีฝีมือเริ่มลดจำนวนน้อยลง การเปลี่ยนแปลงด้านการเรียนการสอนดนตรีไทยจากระบบสำนักดนตรีแต่เดิมที่ผู้เรียนจะเรียนด้วยใจรักและศรัทธาจนมีผู้เรียนจำนวนมาก ได้พัฒนาไปสู่ระบบการศึกษาภายในสถานศึกษาทั้งของโรงเรียนรัฐและมหาวิทยาลัย ที่ศึกษาในรูปแบบของปริญญาหรือวุฒิปัตร์ โดยที่จำนวนของผู้ที่ศึกษาในแขนงนี้จะมีจำนวนไม่มากเท่ากับสาขาวิชาอื่น ๆ ที่ได้รับความนิยมมากกว่า การสืบทอดดนตรีไทยจึงต้องฝากไว้กับผู้ที่ศึกษาดนตรีไทยจากระบบดังกล่าวนี้เป็นหลัก อย่างไรก็ตามมิใช่ว่าดนตรีไทยที่เป็นศิลปะอันแสดงออกในรูปของการแสดงแบบมหรสพจะประสบปัญหาอยู่เพียงลำพัง อย่างน้อยก็มีศิลปะที่แสดงออกในรูป

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชานาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหรสพแขนงอื่น ๆ ที่ประสบปัญหาเช่นเดียวกับดนตรีไทย กล่าวคือ ภาพยนตร์ไทยที่ผลิตด้วยฝีมือคนไทยและสร้างความบันเทิงให้กับสังคมไทยมายาวนาน มาถึง ณ ปัจจุบันคนไทยต่างเริ่มให้ความสนใจจากภาพยนตร์ไทยน้อยลงไปเช่นเดียวกันเมื่อเปรียบเทียบกับภาพยนตร์ต่างประเทศ

ตามหลักฐานของประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทยนั้น ถือว่าประเทศไทยเป็นประเทศแรก ๆ ของเอเชียที่มีการสร้างภาพยนตร์มานานแล้ว มีการบันทึกไว้ว่า คณะนายภาพยนตร์เร่ชาวต่างประเทศจัดฉายสู่สายตาชาวไทยเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2440 ในชื่อว่า “ภาพยนตร์ของชาวปารีส” ต่อในปี พ.ศ. 2465 นักสร้างภาพยนตร์ชาวอเมริกันชื่อนายเฮนรี แม็คเร (Henry McRay) ได้ร่วมกับหน่วยงานของราชการไทยรวมทั้งกรมมหรสพและกรมรถไฟถ่ายทำภาพยนตร์เรื่อง *นางสาวสุวรรณ* (Survarna of Siam) ซึ่งเป็นภาพยนตร์เงียบ (Silent film) ที่ใช้ดนตรีประเภทแตงวงและเครื่องสายบรรเลงประกอบอารมณ์ต่าง ๆ ในภาพยนตร์ โดยมีความยาวของเรื่องประมาณ 10-15 นาที ต่อมา มีการก่อตั้งบริษัทภาพยนตร์ไทยขึ้น 2 บริษัท ชื่อว่า “บริษัทภาพยนตร์ไทย” และ “กรุงเทพภาพยนตร์บริษัท” ดำเนินกิจการโดยหลวงกลการเจนจิต (ภา วสุวัติ) มานิต วสุวัติ และกระเศียร วสุวัติ (คณะพี่น้องวสุวัติ) พวกเขาผลิตภาพยนตร์พร้อมกับการตั้งโรงภาพยนตร์พัฒนาการขึ้น (ขุนวิจิตรมาตรา 2523: 370) และบริษัทศรีกรุงนี้เองที่ปฏิวัติวงการภาพยนตร์ไทยให้สามารถบันทึกเสียงของตัวละครหรือที่เรียกว่าภาพยนตร์เสียงในฟิล์ม (Sound of film) เป็นบริษัทแรกของไทย โดยในปัจจุบันนี้ใครจะทราบบ้างว่าภาพยนตร์เสียงเรื่องแรกนั้นคือภาพยนตร์ที่บันทึกการบรรเลงดนตรีไทย

ดนตรีไทย: จุดกำเนิดของภาพยนตร์เสียงในฟิล์ม

ในปี พ.ศ. 2473-2474 คณะพี่น้องวสุวัติได้เลิกสร้างภาพยนตร์เงียบระบบขาวดำขนาดฟิล์ม 35 มม. โดยมุ่งไปที่การสร้างภาพยนตร์เสียงในฟิล์มตามแบบของภาพยนตร์ฮอลลีวูดที่มีหนังประเภทนี้เข้ามาฉายในประเทศไทยบ้างแล้ว พวกเขาสามารถสร้างเครื่องมือถ่ายทำและทำการทดลองถ่ายทำภาพยนตร์

เสียงในฟิล์มขึ้นมา ซึ่งในชั้นแรกทำการบันทึกภาพและเสียงแบบภาพยนตร์สั้น ซึ่งมีหลายชุด เช่น การแสดงเดี่ยวขอสามสายโดยพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตะเสวี) การแสดงเดี่ยวจะเข้โดยนางสนธิบรรเลงการ (ละเมียด จิตตะเสวี) การแสดงเบ็ดเตล็ดของคณะจำวอดน่ายหึ่ง มาฟิมงคลและนายอบ บุญติด เมื่อแล้วเสร็จจึงได้นำออกฉายต่อสาธารณชนที่โรงภาพยนตร์พัฒนาการ เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2473 ปรากฏว่าได้รับความสำเร็จเป็นที่ตื่นตาตื่นใจของผู้คนจำนวนมาก จากนั้นนายมานิต วสุวัตได้ลงทุนสร้างห้องแล็บติดตั้งอุปกรณ์เครื่องมือในการถ่ายภาพยนตร์เสียงในฟิล์มขึ้นที่บ้านวสุวัตแถวสะพานขาว และเปลี่ยนชื่อบริษัทเป็นภาพยนตร์เสียงศรีกรุงผลิตภาพยนตร์ไทยเรื่องหลงทาง อันเป็นภาพยนตร์ไทยเสียงในฟิล์มเรื่องแรก (ป. บุณนาค 2530: 19)

จากหลักฐานที่กล่าวถึงภาพยนตร์เสียงที่ทดลองถ่ายทำซึ่งเป็นการทดลองถ่ายจากการบรรเลงดนตรีไทยนั้น เรื่องนี้อาจเป็นเพียงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ชิ้นเล็ก ๆ ชิ้นหนึ่ง กระนั้นผู้เขียนในฐานะหลานศิษย์ของพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตะเสวี) ได้เคยพยายามค้นหาฟิล์มภาพยนตร์ดังกล่าวอยู่หลายปี ทั้งที่หอภาพยนตร์แห่งชาติและสถานที่เก็บหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายแห่งแต่ก็ไม่สามารถค้นพบฟิล์มเหล่านั้น คุณโดม สุขวงศ์ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาพยนตร์ไทยยังเคยกล่าวกับผู้เขียนว่าถ้าหากบักถือว้าเป็นเรื่องมหัศจรรย์ เพราะฟิล์มเหล่านั้นน่าจะสาบสูญหรือเสียหายไปเมื่อคราวน้ำท่วมใหญ่กรุงเทพฯ ปี พ.ศ. 2485 โรงถ่ายของศรีกรุงที่เก็บฟิล์มจำนวนมากน่าจะเสียหายในคราวนั้น ผู้เขียนจึงต้องล้มเลิกการค้นหาข้อมูลประวัติศาสตร์ชิ้นนี้ไป

แต่ทว่าความมหัศจรรย์อย่างที่คุณโดม สุขวงศ์ได้กล่าวไว้นั้นก็บังเกิดขึ้นจนได้ เมื่อปี พ.ศ. 2545 ผู้เขียนได้ไปเป็นอาจารย์พิเศษที่คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยได้ไปสอนอยู่เป็นประจำเป็นเวลา 8 ปีมาแล้ว ร.ศ.ดร.เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี คณบดีผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทยท่านหนึ่งได้ขอให้ผู้เขียนช่วยดูวีดิทัศน์เรื่องหนึ่ง ท่านให้ข้อมูลว่าได้รับมาจากเจ้าหน้าที่ของหอภาพยนตร์อเมริกันที่เก็บฟิล์มภาพยนตร์และข้อมูลต่าง ๆ ทั่วโลก โดยมีภาพยนตร์เรื่องหนึ่งในหมวดภาพยนตร์ข่าว (Newsreel) ที่เขาอยากทราบข้อมูลบางอย่าง จึงติดต่อมาหาท่านพร้อมทั้งจัดการส่งภาพยนตร์ที่บอกว่าเป็น

หนังขาวของไทยที่ถ่ายทำไว้ราวค.ศ. 1920 มาได้ด้วย ภาพยนตร์ดังกล่าวมีเนื้อหาเกี่ยวกับการบรรเลงดนตรีไทยโดยคณะดนตรีไทยคณะหนึ่ง ร.ศ.เฉลิม-ศักดิ์เองกำลังค้นคว้าเพื่อเขียนบทความเกี่ยวกับภาพยนตร์ชุดนี้อยู่ ท่านจึงอยากจะทราบข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลที่บรรเลงดนตรีไทยในหนังขาวนั้นว่าเป็นใครกันบ้าง เพราะผู้เขียนก็พอจะมีความรู้ด้านประวัติการดนตรีไทยและพอทราบข้อมูลและหน้าตาของครูดนตรีไทยในอดีตอยู่พอสมควร

ปรากฏว่าเมื่อได้ชมภาพยนตร์ชุดนั้นแล้วเกิดความรู้สึกว่าช่างเป็นสิ่งมหัศจรรย์จริงได้ เพราะภาพยนตร์ขาวเรื่องนั้นความจริงก็คือภาพยนตร์เสียงในฟิล์มเรื่องแรกของบริษัทเสียงศรีกรุงนั่นเอง แสดงการบรรเลงดนตรีไทยแบบปี่พาทย์บรรเลงเพลงนางนาคและวงเครื่องสายบรรเลงเพลงสามเล่า และพอจะทราบว่าครูดนตรีไทยปรากฏอยู่ ดังเช่น พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตะเสวี) ครูเทียบ คงลายทอง ครูสอน วงฆ้อง ครูมิ ทรัพย์เย็น นางสนธิบรรเลงการ (ละเมียด จิตตะเสวี) ครูสว่าง คงลายทอง ครูละม่อม จิตตะเสวี และครูดนตรีไทยอีกหลายท่านที่ร่วมบรรเลงแต่ผู้เขียนไม่สามารถสืบค้นชื่อได้ นอกจากภาพยนตร์ชุดนี้จะแสดงการบรรเลงดนตรีแล้ว ยังมีการแสดงดนตรีจำວดของนายทั้งและนายอบตามหลักฐานระบุไว้อีกด้วย ดังนั้นภาพยนตร์เสียงในฟิล์มชุดประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นภาพยนตร์เสียงในฟิล์มเรื่องแรกของไทยจึงถูกค้นพบสำเร็จลุล่วงตามปณิธานของผู้เขียนที่ตั้งใจไว้

ขอย้อนกลับมาเรื่องของพัฒนาการภาพยนตร์ไทยอีกครั้งหนึ่ง ภายหลังจากภาพยนตร์เสียงศรีกรุงได้ก่อตั้งและเป็นต้นแบบด้านภาพยนตร์เสียงในฟิล์มแล้ว ก็เริ่มมีบริษัทภาพยนตร์ที่ก่อตั้งขึ้นตามมาอีกหลายบริษัทด้วยกัน จนทำให้อุตสาหกรรมภาพยนตร์ไทยพัฒนาและเจริญอย่างมาก มีบริษัทสร้างภาพยนตร์ไทยกำเนิดตามมามากมาย คนไทยล้วนให้การต้อนรับภาพยนตร์ไทยเป็นอย่างดี เราได้รู้จักคู่พระนางของไทยในยุคทองของภาพยนตร์ไทย ไม่ว่าจะเป็นจำรัส สุวคนธ์ มานี สุมณัฐ มิตร ชัยบัญชา เพชรรา เซาวราชบุรุษ สมบัติ เมทะนี อรัญญา นามวงศ์ ฯลฯ นักแสดงเหล่านี้ล้วนอยู่ในยุคทองของภาพยนตร์ไทย ต่อมาเมื่อการติดต่อสื่อสารระหว่างประเทศทำได้สะดวกขึ้นมาก ทำให้เราสามารถชมภาพยนตร์จากต่างประเทศโดยเฉพาะจากอเมริกาที่เราเรียกว่าภาพ-

ยนตร์ฮอลลีวูด (Hollywood movie) ได้ง่ายกว่าแต่เดิมที่กว่าจะเข้ามาฉายในประเทศไทยต้องใช้เวลาแรมเดือนแรมปี ภาพยนตร์เหล่านั้นเข้ามาพร้อมกับระบบเสียงที่ทันสมัย ความก้าวหน้าในเทคโนโลยีในการผลิต รวมไปถึงการสร้างโรงภาพยนตร์ที่มีระบบเสียงและเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างแพร่หลาย ทำให้ภาพยนตร์เหล่านั้นเป็นที่สนใจกับคนไทยมากขึ้นตามลำดับ

กระแสภาพยนตร์ฮอลลีวูดเริ่มเข้ามามีบทบาทในสังคมไทย จนกลายเป็นมหรสพที่สำคัญของสังคมไทย โรงภาพยนตร์ของไทยทั่วไปก็มีแต่ภาพยนตร์จากฮอลลีวูดจำนวนมากหมุนเวียนเข้ามาฉายเกือบทุกวันได้จากคนไทยไปได้อย่างดี จนประเทศไทยกลายเป็นแหล่งเป้าหมายสำคัญของภาพยนตร์ฮอลลีวูดแหล่งหนึ่ง ส่วนภาพยนตร์ไทยเริ่มลดบทบาทลงไปจากที่ปีหนึ่ง ๆ เคยมีภาพยนตร์ไทยออกฉายประมาณ 50-70 เรื่อง ปัจจุบันมีเหลืออยู่ปี ๆ หนึ่งไม่เกิน 20 เรื่อง อีกทั้งไม่ถึงครึ่งของจำนวนดังกล่าวที่จะสามารถประสบความสำเร็จด้านรายได้ จึงมีภาพยนตร์ไทยจำนวนมากที่ประสบการขาดทุนไม่ประสบความสำเร็จ นำไปสู่การปิดกิจการของบริษัทภาพยนตร์ไทย หรือไม่ก็กิจการบริษัทเหล่านั้นก็เปลี่ยนรูปแบบการสร้างจากภาพยนตร์ไปสู่รูปแบบการสร้าง “หนังแผ่น” หรือภาพยนตร์ในรูปแบบวีซีดี (VCD) ซึ่งพอจะมีส่วนแบ่งทางการตลาดจากคนไทยได้บ้าง

ปัจจุบันการสร้างภาพยนตร์ไทยสักเรื่องหนึ่งให้ประสบความสำเร็จมีผลกำไรมากั้น ดูจะเป็นเรื่องยากสำหรับผู้กำกับคนไทยที่มีฝีมือและพรสวรรค์ในการสร้างภาพยนตร์หลายต่อหลายคน เพราะต้องหาแหล่งเงินทุนเพื่อใช้เป็นจำนวนมาก และต้องเดาใจผู้ชมชาวไทยว่าจะให้ความสนใจในภาพยนตร์ที่พวกเขาสร้างในระดับใด เพราะทัศนคติของคนไทยส่วนใหญ่มีความคิดว่าภาพยนตร์ไทยสร้างด้วยทุนต่ำไม่มีความแปลกใหม่ หากต้องเสียเงินซื้อตั๋วเข้าไปชมในราคาเท่ากับภาพยนตร์ฮอลลีวูดแล้วดูจะเสียเปรียบ ดังนั้นถ้าภาพยนตร์ไทยเรื่องหนึ่งเข้ามาฉายในโรงภาพยนตร์ในเวลาเดียวกับที่ภาพยนตร์ดัง ๆ ของฮอลลีวูดลงโรงพร้อมกันก็มีแนวโน้มว่าอาจขาดทุน จึงทำให้ภาพยนตร์ไทยหลายเรื่องต้องปรับปรุงแนวทางการสร้างออกไป จากแนวการสร้างตามแบบเอกลักษณ์ของภาพยนตร์ไทย ต้องเปลี่ยนไปสู่การลอกเลียนทั้งเนื้อเรื่อง เทคนิคพิเศษ (special effect) วิถีชีวิต รวมถึงบทบาทของดาราที่แสดงจากแนวนำเสนอแบบภาพยนตร์ฮอลลีวูด แม้ว่า

อาจมีผู้กำกับคนไทยที่พยายามนำเสนอความเป็นวิถีชีวิตของคนไทยจนปลุกกระแสภาพยนตร์ไทยขึ้นได้บ้าง เช่น เรื่องนางนก ของนนทรีย์ นิมิบุตร ที่ออกฉายสัก 6 ปีที่แล้วที่สามารถปลุกกระแสภาพยนตร์ไทยให้กลับมาได้รับความนิยมได้

ภายหลังจากภาพยนตร์เรื่องนางนกได้รับความนิยมก็มีภาพยนตร์ไทยคุณภาพออกตามมาเป็นช่วงๆ เช่น บางระจัน สตรีเหล็ก สุริโยไท และแพนด้า ซึ่งสามารถทำรายได้เป็นอย่างดีพอสมควร เป็นผลให้ภาพยนตร์ไทยถูกปลุกกระแสกลับมาสู่สังคมไทยอีกครั้ง แต่ปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่ภาพยนตร์ไทยยังประสบปัญหาก็คือ เรื่องของการนำเสนอเนื้อหาแบบสร้างสรรค์ให้แปลกแหวกแนว ไม่มีการลอกเลียนภาพยนตร์ฮอลลีวูด ปัญหาี่ดูจะเป็นปัญหาสำคัญ เพราะความแปลกใหม่แบบที่เคยเป็นเอกลักษณ์ของภาพยนตร์ไทยนั้นอาจจะดูเชยในสายตาของคนปัจจุบันไปแล้ว การหามุมมองใหม่ ๆ มาสร้างภาพยนตร์เพื่อดึงดูดความสนใจของคนไทย จึงเป็นหน้าที่ของผู้กำกับภาพยนตร์ที่สร้างภาพยนตร์สักเรื่องหนึ่งก็ขอให้มียาได้พอสมควรพอที่จะเป็นหลักประกันต่อนายทุนว่าตนเองจะไม่ใช้ผู้กำกับหนังที่มีโอกาสทำภาพยนตร์เรื่องเดียวแล้วหายไปจากวงการเลย

สิ่งสำคัญในขั้นแรกของการสร้างภาพยนตร์ก็คือการจัดหาเนื้อเรื่อง วิธีที่ง่ายก็คือการนำเอาบทประพันธ์จากนวนิยายชื่อดังมาสร้าง แต่ว่าส่วนใหญ่ภาพยนตร์ที่ดัดแปลงมาจากนวนิยายดูจะไม่ประสบความสำเร็จ เพราะวิธีการดังกล่าวมักใช้ในการสร้างละครโทรทัศน์จนประสบผลสำเร็จมากกว่า ผู้สร้างจึงเปลี่ยนประเด็นไปที่การนำเอาชีวประวัติบุคคลสำคัญที่มีชื่อเสียง นำดัดแปลงเนื้อเรื่องเสียใหม่ก็ดูว่าพอจะเป็นอีกแนวทางหนึ่ง แม้ว่ารายได้และกระแสดอรับจากผู้ชมจะไม่มากเท่าไรนัก เช่น ภาพยนตร์เรื่อง *บิ๊ตฟูลม็อกเชอร์* ที่ลงทุนสร้างและโฆษณาอย่างมาก แต่กลับไม่ประสบความสำเร็จด้านรายได้เท่าที่ควร อาจวิเคราะห์ได้ว่าคนไทยไม่ค่อยชอบดูภาพยนตร์ที่เป็นประวัติของบุคคลเท่าไรนัก แม้แต่ภาพยนตร์ฮอลลีวูดที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติบุคคลพอเข้าฉายในไทยก็ขาดทุนเช่นเดียวกัน เพราะคนไทยดูภาพยนตร์เพื่อความบันเทิงประเภทตลก (Comedy) บู้ (Action) ตื่นเต้นเร้าใจ (Thriller) อภินิหารมหัศจรรย์

(Fantasy) มากกว่าจะดูภาพยนตร์แบบดราม่า (Drama) ที่ต้องมีอารมณ์ร่วมและสมาธิในการชม คนไทยมีรสนิยมชมภาพยนตร์ที่ไม่ต้องใช้สมาธิมากนัก เนื่องจากเห็นว่าการชมภาพยนตร์คือการพักผ่อนคลายเครียด หากไปชมภาพยนตร์เนื้อหาหนัก ๆ จะทำให้ยิ่งเครียดหนักกว่าเดิมก็เป็นได้ ภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาดี ๆ มีคุณภาพได้รับรางวัลหากต้องการชมภาพยนตร์เหล่านั้นก็มีโรงภาพยนตร์ที่ฉายอยู่เพียงไม่กี่แห่ง เช่น โรงภาพยนตร์ลิโด้ เป็นต้น

จากปัญหาดังกล่าวเมื่อผู้กำกับภาพยนตร์ไทยอย่างอิทธิสุนทร วิชัยลักษณ์ ผู้กำกับผู้เคยฝากผลงานภาพยนตร์เรื่อง *ลูกบ้าที่ยาวที่สุด* เมื่อหลายปีก่อน ได้คิดสร้างภาพยนตร์ขึ้นสักเรื่องหนึ่ง เขาจึงต้องค้นหาเนื้อเรื่องที่แปลกแตกต่างไปจากเรื่อง ๆ อื่น ๆ ต้องสร้างเรื่องที่แปลกใหม่และทำให้คนเข้าชมภาพยนตร์เรื่องนี้ให้จงได้ เพราะเขาได้รับการไว้วางใจจาก 3 บริษัทยักษ์ใหญ่ของภาพยนตร์ไทยอย่างบริษัทสหมงคลฟิล์ม พร้อมมิตรภาพยนตร์และภาพยนตร์ทรรษา ซึ่งให้ทุนสำหรับสร้างภาพยนตร์ จะด้วยความบังเอิญหรือความต้องการสร้างภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาโดดเด่นยังไม่มีคนอื่นคิดทำมาก่อน การที่เขาไปหยิบเอาเรื่องราวของดนตรีไทยมาดัดแปลงเป็นภาพยนตร์นั้นดูจะเป็นสิ่งที่ท้าทายและแปลกใหม่ เนื่องจากเล็งเห็นว่าดนตรีไทยในปัจจุบันแทบจะหายไปจากสังคมไทยแล้ว การนำเอาดนตรีไทยมานำเสนอดูจะเป็นสิ่งแปลกตาสำหรับคนในปัจจุบัน

การสร้างภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับดนตรีไทย จึงเปรียบเสมือนการมาบรรจบกันระหว่างลำนำสายมหรสพสองสายที่กำลังจะเหือดแห้งจนสิ้นเชิง มีเพียงผู้คนที่บริโภคน้ำจากแม่น้ำทั้งสองสายด้วยจำนวนที่ไม่มาก ในอนาคตแม่น้ำทั้งสองสายก็อาจจะเหือดแห้ง หรือถูกกลืนจากลำน้ำสายใหญ่กว่าอย่างกระแสลำน้ำสายตะวันตกที่หลังไหลพรั่งพรูเข้ามาสู่สังคมไทยในทุก ๆ ด้าน โดยที่คนในสังคมก็ต่างอ้าแขนรับลำน้ำสายนี้อย่างเต็มใจและภูมิใจในลำน้ำสายนี้ว่าดีเลิศมีความเหมาะสมกับสังคมไทยมากกว่า ภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับดนตรีไทยจึงเป็นการนำเอาลำน้ำทั้งสองสายคือภาพยนตร์ไทยกับดนตรีไทยมาบรรจบกันก่อตัวขึ้นเป็นแม่น้ำสายใหญ่ที่สวยงามและใสบริสุทธิ์ เพื่อเป็นทางเลือกให้คนไทยที่นิยมความแปลกใหม่มีทางเลือกที่ยืดหยุ่นขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

ขั้นตอนต่อมาเมื่อมีเนื้อเรื่องภาพยนตร์ให้เกี่ยวข้องกับดนตรีไทยแล้ว ผู้

กำกับต้องเริ่มผูกเนื้อเรื่องขึ้นมาอย่างพิถีพิถันเพื่อให้ผู้ชมเกิดอารมณ์คล้อยตามไม่รู้สึกเบื่อหน่าย เพราะการทำภาพยนตร์เกี่ยวกับดนตรี (Musical movie) สิ่งนี้ดูจะเป็นปัญหาสำหรับการสร้างภาพยนตร์อยู่บ้าง ตัวละครซึ่งต้องเป็นนักดนตรีไทยอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ รวมทั้งเนื้อหาต้องแวดล้อมไปด้วยดนตรีไทยเป็นหลัก สิ่งเหล่านี้นำไปสู่ความจำเป็นต้องหาข้อมูลเกี่ยวกับดนตรีไทย รวมถึงการที่จะวางรูปแบบภาพยนตร์ดนตรีไทยว่าควรจัดนำเสนอไว้ในรูปแบบใด หากเป็นแบบเน้นที่เหตุการณ์ปัจจุบันก็ดูเป็นสิ่งที่ยากและดูขัดแย้งกับสภาพสังคมในปัจจุบัน การสร้างเนื้อเรื่องจึงต้องมุ่งประเด็นการสร้างไปแบบกลับไปสู่อดีตกลับไปสู่ยุคทองของดนตรีไทย ที่มีกลิ่นอายแวดล้อมด้วยบรรยากาศความเป็นไทยในแบบเก่า ทั้งเครื่องแต่งกาย ฉากประกอบต่าง ๆ รวมไปถึงการหานักแสดงที่มีความเป็นไทยแบบดั้งเดิม จึงมีข้อสรุปได้ว่าต้องสร้างเป็นภาพยนตร์แบบย้อนยุค (Period movie)

ในการกำหนดเนื้อเรื่องภาพยนตร์ที่เกี่ยวกับดนตรีไทย สิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญก็คือผู้กำกับต้องกำหนดบทบาทตัวเอกขึ้นมา เพื่อจะทำให้คนดูเกิดความสนใจ อีกทั้งควรเป็นผู้ที่มีตัวตนอยู่จริง การนำเอาชีวประวัติบางส่วนของนักดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงมาดัดแปลงเป็นภาพยนตร์ดูน่าเชื่อถือมากกว่าที่จะอุปโลกน์ตัวละครขึ้นมาเอง ซึ่งอาจประสบปัญหาด้านการสร้างบทบาท (Character) ของตัวเอกและเกิดความสับสนในเรื่องการหาข้อมูลอย่างมาก ประเด็นหลักของการสร้างภาพยนตร์เรื่องนี้จึงมุ่งไปที่ละครโทรทัศน์ที่เคยโด่งดังเมื่อประมาณ 15 ปีที่แล้ว นั่นคือเรื่อง *ระนาดเอก* ซึ่งเขียนบทและกำกับโดยชลประคัลภ์ จันทรเรือง โดยสร้างขึ้นจากประวัติชีวิตบางส่วนของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และนำเสนอโดยศรัณยู วงศ์กระจ่าง สินจัย หงษ์ไทย สมพล กงสุวรรณ ส.อาสนจินดา ละครเรื่องนี้แพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 7 และได้รับความนิยมพอสมควร การทำเช่นนี้ดูจะช่วยให้ผูกเรื่องราวได้ง่ายขึ้น

การนำเอาละครเรื่อง *ระนาดเอก* มาดัดแปลงเป็นภาพยนตร์นั้นดูจะเป็นวิธีการที่ทำได้ง่ายมาก เพราะคนรู้จักละครเรื่องนี้เป็นอย่างดี และเหมือนกับเป็นโชคคิของผู้สร้างภาพยนตร์ที่สามารถหาข้อมูลเพิ่มเติมให้ภาพยนตร์มีเนื้อเรื่องที่แตกต่างจากละครโทรทัศน์ได้ นั่นคือการใช้ข้อมูลจากหนังสือศิลปวัฒนธรรม

ฉบับพิเศษเรื่องหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง 2424-2497) มหา-
ศุริยาก็คุ้มเจ้าพระยาแห่งอุษาคเนย์ ที่เขียนโดยอาพันธ์ นาคคง และอักษฎาฐ
สาคริก โดยมีสุจิตต์ วงษ์เทศเป็นบรรณาธิการ หนังสือเล่มนี้พิมพ์ขึ้นเพื่อเป็น
อนุสรณ์ครบรอบ 120 ปีเกิดของหลวงประดิษฐไพเราะเมื่อ พ.ศ. 2544 เป็น
หนังสือที่รวบรวมประวัติของหลวงประดิษฐไพเราะไว้อย่างละเอียดตั้งแต่วัยเยาว์
ไปจนถึงวาระสุดท้ายของท่าน และหนังสือเล่มนี้เองก็กลายมาเป็นแหล่งข้อมูล
สำคัญให้กับอิทธิสุนทรไถ่เข้าไปดัดแปลงขึ้นเป็นภาพยนตร์โดยใช้ชื่อว่า *ระนาดเอก*
5 แผ่นดิน

ขณะที่เริ่มถ่ายทำภาพยนตร์เรื่องนี้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อเรื่องเสียใหม่จาก
ระนาดเอก 5 แผ่นดิน มาเป็น *เรื่องใหม่โรง* (Overture) เพราะไม่ต้องการให้เกิด
ทัศนคติว่าเนื้อหาภาพยนตร์ไปเหมือนกับละครเรื่อง *ระนาดเอก* ซึ่งจะไม่เป็นผลดี
ต่อรายได้อย่างแน่นอนเพราะคนไทยคงไม่ชมภาพยนตร์ที่ดัดแปลงมาจากละคร
โทรทัศน์ โดยเคยมีบทเรียนมาแล้วอย่างเช่นภาพยนตร์เรื่อง *คู่กรรม* ที่เมื่อหลาย
ปีก่อนเคยขมกลืนคิดว่ากระแสจากละครโทรทัศน์ที่ชงไชย แม็คอินไตย์แสดงเอา
ไว้คงจะทำให้ได้รับผลกำไรหากนำเอาไปสร้างเป็นภาพยนตร์ แต่ผลลัพธ์กลับ
ไม่ค่อยประสบความสำเร็จด้านรายได้อย่างที่ตั้งเป้าเอาไว้ การเปลี่ยนชื่อจาก
ระนาดเอก 5 แผ่นดิน มาเป็น *เรื่องใหม่โรง* จะเป็นการหลีกเลี่ยงได้ดี ชื่อเรื่องมี
ความแปลกใหม่กว่า และชื่อเรื่องสั้น ๆ นั้นสามารถเรียกชื่อและจดจำได้ง่าย
ทั้ง ๆ ที่เนื้อหาของภาพยนตร์มิได้มีอะไรที่เกี่ยวข้องกับความเป็นใหม่โรงในทาง
ดนตรีไทยเสียเลย จึงพอจะวิเคราะห์ได้ว่าคงเป็นการประโคมเพลงใหม่โรงของ
ดนตรีไทยเพื่อปลุกกระแสให้คนในสังคมไทยได้กลับมาสนใจดนตรีไทยอีกครั้ง

เมื่อทุกอย่างได้เป็นไปตามเป้าหมายของผู้สร้างภาพยนตร์แล้ว ทั้งเนื้อเรื่อง
แหล่งข้อมูล ก็มีการเริ่มหานักแสดงตัวเอกของเรื่องจนได้นักแสดงอย่างอนุชิต
สพันธุ์พงษ์ มารับบทสร และอดุลย์ ดุลยรัตน์ มารับบทสรในวัยซรที่เรียกว่า
“ท่านครู” ทั้งสองคนเป็นนักแสดงอาชีพที่ไม่ต้องกังวลเรื่องของบทบาทการแสดง
แต่ที่น่ากังวลคือเรื่องของความเหมือนจริงของการแสดงเป็นนักดนตรีไทย โดย
เฉพาะบทบาทที่ทั้งคู่ต้องตีระนาดเอกในเรื่องซึ่งดูจะยาก จึงจำเป็นต้องมีการให้
เวลาฝึกตีระนาดกันพอสมควรแม้ว่าจะเป็นเพียงท่าทางการตี การจับไม้ตี ทำนอง

และอาภักดิ์ต่าง ๆ จนทำให้นักแสดงสองคนนี้แสดงบทบาทของนักดนตรีไทย ได้ดีในระดับหนึ่ง แม้เขาจะไม่ได้ตีออกมาด้วยเสียงจริงอย่างเสียงที่ปรากฏในภาพยนตร์ก็ตาม สิ่งนี้ก็เป็นความพยายามของผู้สร้างอย่างมากที่ต้องการความเหมือนจริงของนักแสดงที่ต้องมีบทบาทเล่นดนตรีไทยเป็นหลัก

เมื่อมีพระเอกของเรื่องแล้ว สิ่งที่อยู่คู่กับพระเอกซึ่งผู้กำกับไม่ได้มุ่งเน้นเรื่องของนางเอกมากนักกลับมุ่งไปที่บทบาทของตัวโกงแทนจึงนำเอาครูดนตรีไทยที่มีฝีมือในเชิงระนาดเอกอย่างอาจารย์ณรงค์ฤทธิ์ โตสง่ามารับบทเป็น "ขุนอิน" ผู้เป็นนักระนาดคนสำคัญคนหนึ่งของเรื่อง และบทบาทตัวโกงในช่วงวัยชราของศรคือนายทหารซึ่งพงษ์พัฒน์ วชิระบรรจงแสดง โดยผู้กำกับได้สร้างบทบาทของทั้งคู่ขึ้นมาเอง อาศัยเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และดัดแปลงบางส่วนจากเหตุการณ์ในชีวิตจริงของหลวงประดิษฐไพเราะด้วย แต่หากไปค้นข้อมูลจากหนังสือเรื่องหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มหาดุริยางค์ลุ่มเจ้าพระยาแห่งอุษาคเนย์ ซึ่งเป็นหนังสือที่นำมาดัดแปลงเป็นภาพยนตร์ จะพบว่าคนเขียนได้ระบุถึงครูท่านหนึ่งที่มีบรรดาศักดิ์เป็นขุน ท่านผู้นี้เคยตีระนาดประชันกับหลวงประดิษฐไพเราะมาก่อน

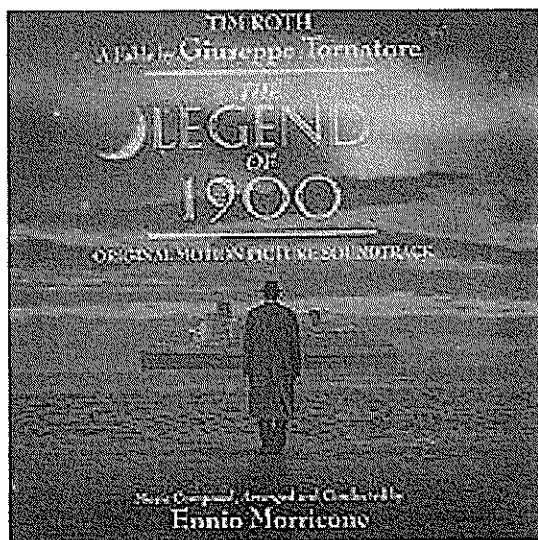
หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

สาเหตุของการที่ผู้สร้างภาพยนตร์เรื่อง *โหมโรง* ไม่ต้องการให้มีการนำเอาชื่อจริงของบุคคลเหล่านั้นมาใช้ในเนื้อเรื่อง อาจเป็นเพราะเกรงว่าจะสร้างความแตกแยกขึ้นกับบรรดาทายาทและศิษย์ของครูท่านนั้น อันจะไม่เกิดเป็นผลดีต่อภาพยนตร์ตั้งแต่มิได้ออกฉาย อย่างเมื่อคราวภาพยนตร์เรื่อง *คินบาช/พรหมพิราม* ที่ประสบปัญหาเมื่อคราวก่อนออกฉายจนนำไปสู่การเปลี่ยนชื่อเรื่องจาก “คินบาชพรหมพิราม” เป็น “คินบาชพรหมพิราม” เพราะทนกระแสการกดดันจากชาวบ้านอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ที่ก่อกระแสต่อต้านขึ้น ภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวนี้สร้างกระแสของความขัดแย้งระหว่างผู้สร้างกับชาวบ้าน อันเป็นผลกระทบจากการระบุชื่อถิ่นฐานของพวกเขา โดยผู้กำกับก็ออกมาโต้แย้งและท้าทายเลยทำให้เรื่องราวเริ่มลุกลามกันไปใหญ่ เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์กันในวงกว้าง ซึ่งไม่ทราบว่าเป็นความต้องการปลุกกระแสของผู้สร้างภาพยนตร์ให้คนเกิดความสนใจ เพื่อจะได้เข้าไปชมภาพยนตร์เรื่องนี้กันมาก ๆ หรือไม่ แต่กระแสการต่อต้านและเผชิญหน้ากันจากภาพยนตร์ดังกล่าวไม่อาจจะทำให้ตัวภาพยนตร์เองประสบความสำเร็จด้านรายได้ เลยกลายเป็นบทเรียนที่บริษัทพร้อมมิตรภาพยนตร์ซึ่งเป็นบริษัทที่อำนวยการสร้างภาพยนตร์เรื่องนั้นและเรื่อง *โหมโรง* ต้องทบทวน

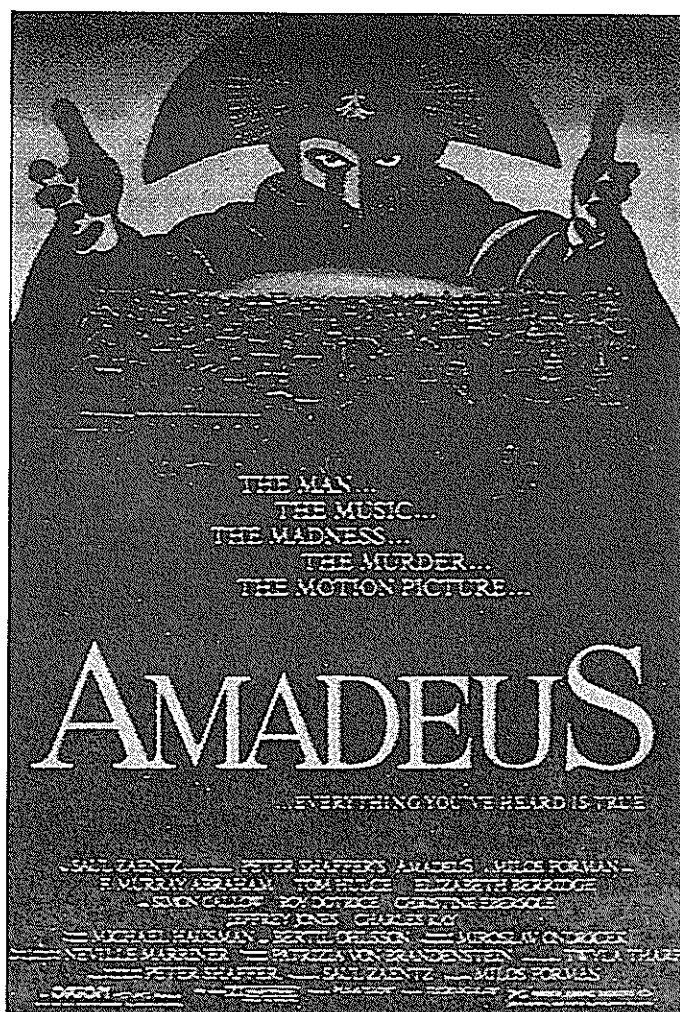
แม้ว่าจะมีการหลีกเลี่ยงระบุชื่อจริง ๆ ของบุคคลคนอื่นเสียหมด แต่เมื่อเริ่มฉายภาพยนตร์เรื่องนี้ก็ยังคงมีการขึ้นบทกันว่า “ภาพยนตร์เรื่องนี้สร้างจากชีวิตบางตอนของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ตัวละครที่ปรากฏในภาพยนตร์เรื่องนี้ถูกสมมติขึ้น” อันเป็นประโยคที่เขียนเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่จะตามมานั่นเอง ผู้เขียนกลับมองว่าวิธีการดังกล่าวจะเป็นการสร้างควมลับสนให้กับผู้ชมอย่างมาก เนื่องจากหากเป็นการสร้างจากชีวิตจริงของครูดนตรีไทยท่านหนึ่ง ก็ควรจะปล่อยให้มีการปรากฏตัวของบุคคลที่อยู่ร่วมสมัยของท่านทั้งหมด เพราะภาพยนตร์อุตสาหกรรมดำเนินการสร้างเพื่อความสมจริงทุกประการ แต่กลับไม่กล้าที่จะนำชื่อหรือบทบาทของบุคคลที่มีอยู่จริงเหล่านั้นออกมา ดูแล้วเสมือนดึงเอาหลวงประดิษฐไพเราะออกไปโดดเดี่ยวในโลกที่ผู้กำกับจินตนาการขึ้นมาเอง

ถ้ามองในอีกมุมหนึ่งว่า หากเป็นภาพยนตร์เกี่ยวกับดนตรีไทยโดยใช้ตัว

ละครสมมติทั้งหมดแบบภาพยนตร์เรื่อง *Legend of 1900* อันเป็นภาพยนตร์คุณภาพในปี ค.ศ. 1999 ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับนักดนตรีนิรนามที่มีฝีมือในการบรรเลงเปียโนอยู่บนเรือสำราญ โดยที่เขาไม่เคยลงจากเรือลำดังกล่าว ไม่เคยเหยียบผืนแผ่นดินและยอมเล่นเปียโนอยู่บนเรือจนสิ้นชีวิต เขายอมจมไปกับเรือที่ถูกทำลาย ภาพยนตร์เรื่องนี้เป็นภาพยนตร์ที่มีคุณภาพมากเรื่องหนึ่ง แต่ไม่ประสบความสำเร็จด้านรายได้ในประเทศไทย เพราะวิธีการดำเนินเรื่องไม่ตื่นเต้น แต่จะดำเนินเรื่องแบบปรัชญาและต้องมีการมรณกรรมร่วมในการชมอย่างมาก ผู้เขียนคิดว่าหากภาพยนตร์*โหมโรง*จะสร้างตัวละครแบบจินตนาการเช่นเรื่อง *Legend of 1900* ก็คงจะไม่ขลังพอให้คนสนใจ ดูจะไม่ดึงดูดใจเท่ากับการนำเอาชีวิตของหลวงประดิษฐไพเราะที่ดูจะยิ่งใหญ่เป็นบุคคลสำคัญของวงการดนตรีไทย ผู้สร้างจึงใช้การเลียงประเด็นออกไป กล่าวคือ มีตัวละครที่มีข้อจริง ๆ ปะปนกับตัวละครที่สมมติชื่อขึ้นมา อันคล้ายกับแนวการสร้างภาพยนตร์เรื่อง*อมาเดอุส* (Amadeus) ภาพยนตร์ที่เคยชนะเลิศ 8 รางวัลออสการ์ ในปี พ.ศ. 1984

ภาพยนตร์เรื่อง Legend of 1900

ภาพยนตร์เรื่องอมาดิอุส (Amadeus)

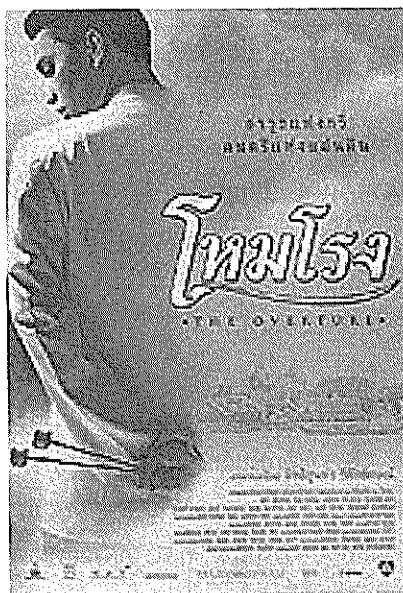
ภาพยนตร์เรื่อง*อมาดิอุส*นั้นเป็นภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับชีวประวัติของคีตกวีเอกของโลกคือว็อล์ฟกัง อมาดีอุส โมซาร์ท (Wolfgang Amadeus Mozart 1756-1791) คีตกวีผู้ชื่อเสียงในยุคคลาสสิก (Classic) ถือเป็นภาพยนตร์ระดับคุณภาพของฮอลลีวูดเรื่องหนึ่ง โดยเนื้อเรื่องมีการนำเอาชีวิตของโมซาร์ทตั้งแต่ยุคครึ่งเรื่องที่มีชื่อเสียง เป็นนักดนตรีในราชสำนักที่ฉายแววความเป็นอัจฉริยะ ไปจนถึงวาระสุดท้ายอันเป็นชีวิตที่แร้นแค้นของเขาที่ตายอย่างอนาถา ภาพยนตร์เรื่องนี้มีการดัดแปลงเนื้อเรื่องออกไปเพื่อสร้างความน่าสนใจ จึงมีตัวละครสำคัญคือแอนโตนีโอ ซาเลียร์ นักดนตรีในราชสำนักปรากฏขึ้นในเนื้อเรื่อง เขาคือนักดนตรีในราชสำนักร่วมกับโมซาร์ทซึ่งอิจฉาในความเป็นอัจฉริยะของโมซาร์ท จึงหาทางกลั่นแกล้งและเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังการเสียชีวิตของโมซาร์ท ตัวละครตัวนี้ในทางประวัติศาสตร์ของดนตรีตะวันตกมิได้มีการกล่าวเอาไว้ ทุกคนที่สนใจในเรื่องของดนตรีตะวันตกจะทราบดีว่าการที่โมซาร์ทไม่ประสบความสำเร็จในการดนตรีในยุคนั้น เนื่องจากแนวการประพันธ์เพลงของเขาไม่ได้รับความนิยม และถูกปฏิเสธจากระบบอุปถัมภ์จนทำให้ชีวิตของเขาตกต่ำจนเสียชีวิตตั้งแต่วัยหนุ่ม

ภาพยนตร์เรื่อง*อมาดิอุส*จะเป็นต้นแบบในการสร้างตัวละครขึ้นมาเองแบบที่เรื่อง*โหมโรง*ได้ยึดเป็นแบบหรือเปล่าก็ไม่สามารถพิสูจน์ได้ แต่ว่าดูจะเป็นความบังเอิญที่เรื่อง*อมาดิอุส*ก็มีตัวละครที่ปรากฏว่าเป็นบุคคลที่มีจริง ๆ เทียบเท่ากับเรื่อง*โหมโรง*เหมือนกัน เช่น ตัวของโมซาร์ท บิดาของโมซาร์ท ภรรยาโมซาร์ท และจักรพรรดิโจเซฟที่ 3 เท่ากับตัวละครที่มีอยู่ในชีวิตของหลวงประดิษฐไพเราะที่ปรากฏอยู่ในเรื่อง*โหมโรง*อย่าง ศร ครุสินีบิดาของศร แม่โชติภรรยา และเสด็จวังบูรพาฯ ดูจะเป็นจำนวนที่เท่ากันแบบบังเอิญ และการดำเนินเรื่อง*โหมโรง*ก็ดูจะไปคล้ายกับการดำเนินเรื่อง*อมาดิอุส*อยู่บางส่วน กล่าวคือ การดำเนินเรื่องแบบย้อนเวลากลับไปกลับมาระหว่างอดีตตั้งแต่วัยเยาว์ของศร ยุคที่เขาเริ่มมีชื่อเสียงไปจนถึงวัยชราที่ต้องอยู่ในสภาพของนักดนตรีไทยที่ถูกกดดันจากคำสั่งของราชการ การดำเนินเรื่องของ*อมาดิอุส*นั้นก็เป็นการดำเนินเรื่องที่ย้อนไปมาเหมือนกันแต่ว่าเป็นการเล่าเรื่องโดยตัวละครอย่างแอนโตนีโอ ซาเลียร์ ในช่วงวัยชราซึ่งเขาคลุ้มคลั่งจนต้องเข้าโรงพยาบาลประสาท เขาถ่ายทอด

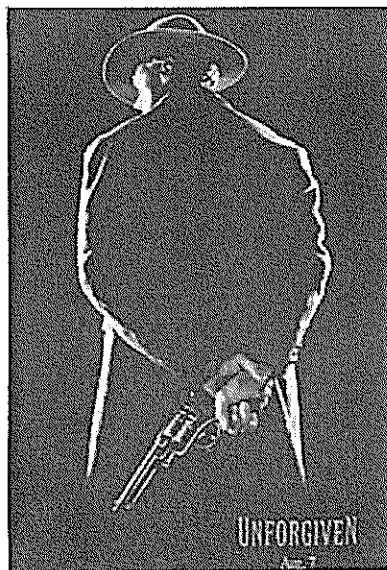
ชีวประวัติของโมซาร์ทให้กับบาทหลวงท่านหนึ่งฟัง ภาพยนตร์มีการตัดภาพไปมาระหว่างการเล่าเรื่องโดยชาเลียร์กับบาทหลวง แบบเดียวกับการดำเนินเรื่องของ *โหมโรง* ที่มีการตัดภาพระหว่างอดีตกับปัจจุบัน

เมื่อภาพยนตร์เรื่อง *โหมโรง* จัดสร้างจนสำเร็จด้วยระยะเวลาที่ผู้กำกับบอกว่าใช้เวลาสร้างเกือบ 2 ปี จึงเริ่มนำออกฉายในตอนต้นเดือนกุมภาพันธ์ 2547 สิ่งหนึ่งที่ภาพยนตร์ทุกเรื่องต้องทำก็คือการสร้างแผนโฆษณาออกสื่อต่าง ๆ ทั้งโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ รวมถึงอินเทอร์เน็ต (Internet) มีการสร้างเว็บไซต์ของภาพยนตร์เรื่องนี้สำหรับโฆษณาภายใต้ชื่อ www.homrong.com แต่สิ่งสำคัญของสื่อโฆษณาของภาพยนตร์ก็คือใบปิดโฆษณา ซึ่งใช้ในการประชาสัมพันธ์ให้กับภาพยนตร์มาช้านานแล้ว ใบปิดโฆษณานั้นแต่เดิมหากเป็นขนาดใหญ่จะใช้การวาดภาพแต่ปัจจุบันจะเป็นการถ่ายภาพด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่แล้วนำไปขยายให้มีขนาดตามที่ต้องการ ใบปิดโฆษณาเรื่อง *โหมโรง* นั้นเมื่อผู้เขียนได้เห็นครั้งแรกก็มีความรู้สึกแปลกใจอยู่บ้าง เพราะลักษณะขององค์ประกอบของรูปนั้นดูมันจะไปเหมือนกันรูปของใบปิดโฆษณาภาพยนตร์เรื่อง *ไถ่บาปด้วยบุญปิ่น* (Unforgiven) ภาพยนตร์ที่เคยได้รับรางวัลออสการ์เมื่อปี ค.ศ. 1992 ขอให้สังเกตภาพของใบปิดโฆษณาของภาพยนตร์ทั้งสองเรื่อง

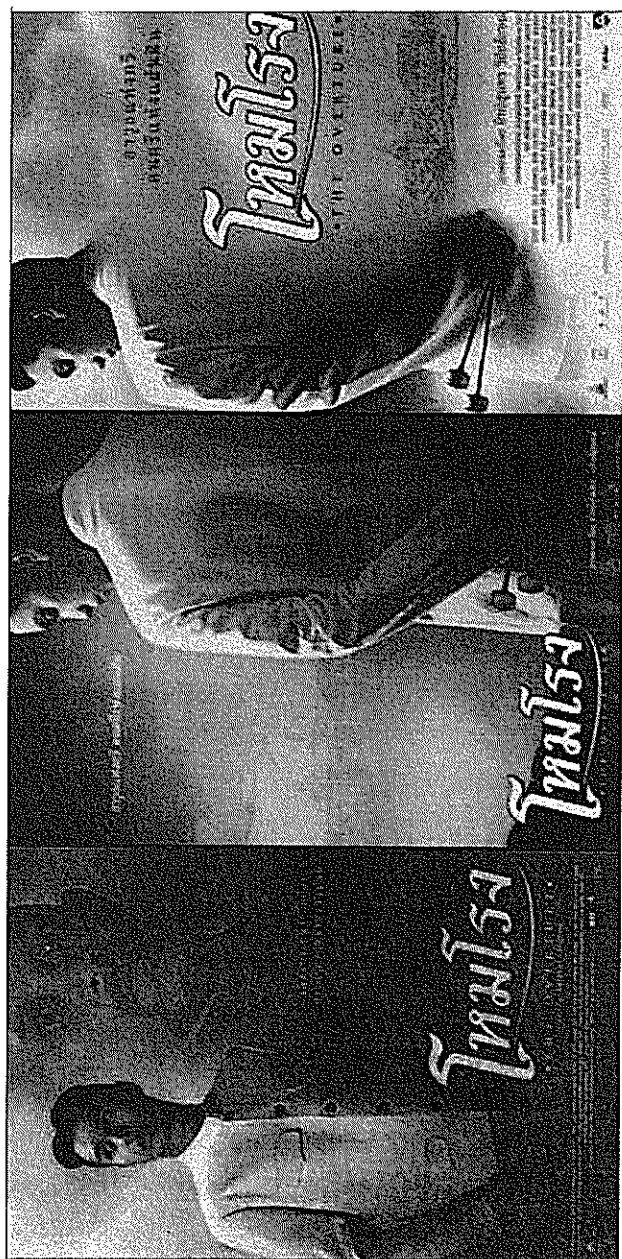
การสร้างองค์ประกอบของภาพใบปิดโฆษณาของ *โหมโรง* ที่ดูจะไปเหมือนกับเรื่อง *ไถ่บาปด้วยบุญปิ่น* (Unforgiven) นั้น เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้เขียนเกิดความฉงนในแนวทางการโฆษณาของภาพยนตร์เรื่อง *โหมโรง* ขึ้นมาทันที เพราะมีความรู้สึกที่ว่าทำไมต้องไปลอกเลียนภาพดังกล่าวมาใช้ ทั้งที่ความคิดภูมิปัญญาด้านศิลปะของคนไทยนั้นไม่ใช่ด้อยไปกว่าใครเลย การกระทำแบบนี้เป็นสิ่งที่นำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า ภาพยนตร์ไทยถนัดในเรื่องของการลอกเลียนภาพยนตร์ต่างประเทศทั้งเนื้อเรื่อง มุมกล้อง รวมไปถึงเทคนิคพิเศษต่าง ๆ แม้แต่องค์ประกอบของใบปิดโฆษณาภาพยนตร์ ยิ่งทราบจากสื่อมวลชนว่าภาพยนตร์เรื่องนี้จะนำไปฉายเผยแพร่ยังต่างประเทศอีก แล้วคนต่างชาติจะมองภาพยนตร์เรื่องนี้ในมุมมองใด หากเห็นใบปิดโฆษณาที่เหมือนกับภาพยนตร์อีกเรื่องหนึ่ง

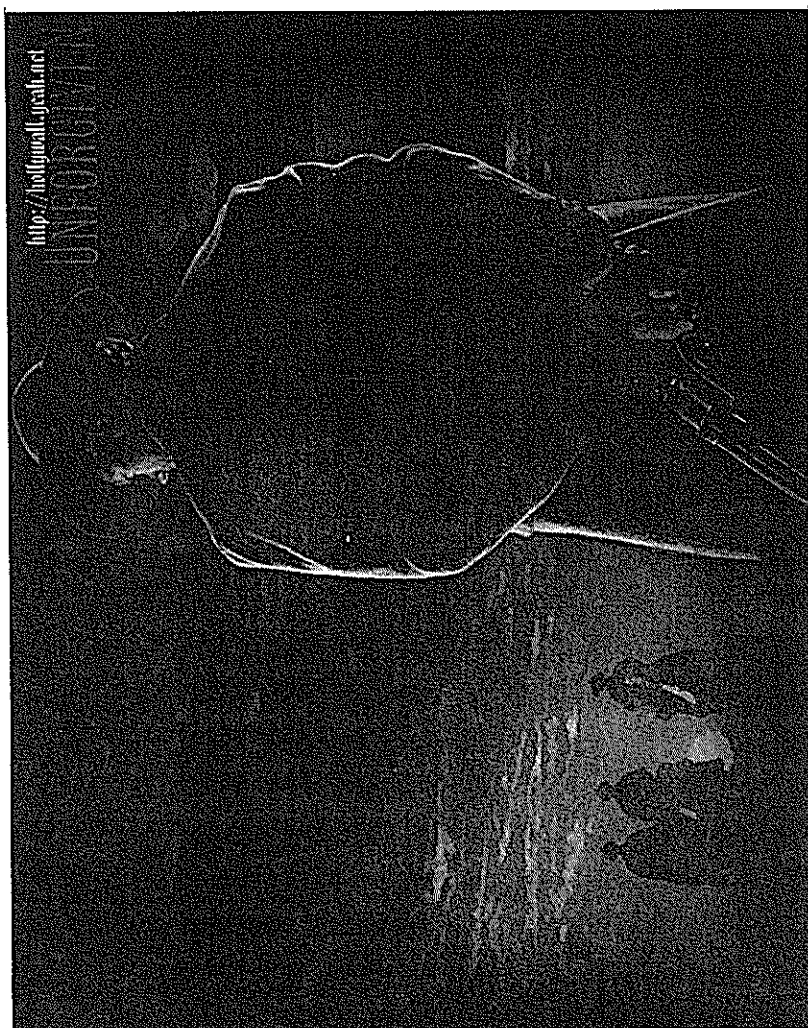
แผ่นโฆษณาภาพยนตร์เรื่องโทมโรง

แผ่นโฆษณา
ภาพยนตร์เรื่อง Unforgiven

แผ่นโฆษณาภาพยนตร์เรื่องโหมโรง

แผ่นโฆษณา
ภาพยนตร์เรื่อง
Unforgiven

องค์ประกอบของภาพยนตร์กับเหตุการณ์จริงทางประวัติศาสตร์

จุดหลักของภาพยนตร์ทุกเรื่องนั้นคือการสร้างบรรยากาศต่าง ๆ เพื่อดึงดูดอารมณ์ของผู้ชมให้รู้สึกคล้อยตามไปกับการดำเนินเรื่อง ทั้งการสร้างบรรยากาศที่สวยงาม จากธรรมชาติ หรือ บรรยากาศที่สร้างขึ้นเอง บรรยากาศของภาพยนตร์นั้นอาจสร้างขึ้นเพื่อเป็นการกดดันอารมณ์คนดูให้รู้สึกเศร้าและสะเทือนใจไปกับเนื้อเรื่องก็ได้ เช่นฉากที่เป็นหัวใจหลักตอนหนึ่งของเรื่อง คือตอนที่ตัวพระเอกคือศรต้องควละนาตเอกกับขุนอินนั้น มีการจัดฉากขึ้นภายในห้องประชุมพร้อมด้วยผู้คนเข้ามาชมจำนวนมาก แฉมมีการทำพนันขันต่อกันด้วยว่าใครจะเป็นฝ่ายชนะ ดูเหมือนกับว่าการแข่งขันระนาดเหมือนกับการแข่งม้าหรือแข่งฟุตบอล เมื่อพระเอกไม่ถนัดฝีมือที่บรรเลงเมื่อตอนประชันกับขุนอินถึงกับตีระนาดจนตะกั่วติดลูกระนาด่วงนั้น ทำให้คนดูเริ่มมีความกดดันว่าพระเอกอาจพ่ายแพ้ จึงมีการแทรกเนื้อเรื่องให้มีการเปลี่ยนฝีมือระนาดฝีมือเก่งของพระเอกเสียก่อน

วิธีการอย่างนี้เหมือนกับการดูเรื่อง "ฮามิช ดินระเบิด" ซึ่งเป็นการดูหนังดังเคยตีพิมพ์เป็นตอน ๆ ในนิตยสารสตาร์ช็อคเกอร์ลิก 20 ปีที่แล้ว เนื้อเรื่องเกี่ยวกับฟุตบอลมีพระเอกชื่อฮามิช ต้องสวมรองเท้าคู่เก่งที่เก่าคร่ำมาก ๆ เพราะเชื่อว่าเมื่อสวมลงแข่งจะเตะฟุตบอลได้แรงแถมยิงประตูคู่แข่งได้จนเป็นดาราฟุตบอลชื่อดัง หากเขาไม่สวมรองเท้าคู่นี้จะเล่นไม่ได้ และเตะฟุตบอลแบบเด็กฝึกหัดเลย คนอ่านมักจะลุ้นเสมอ ยิ่งตอนที่รองเท้าคู่เก่งของฮามิชหายไปจนเขาเกือบโดนไล่ออกจากทีมตอนนี้คนอ่านที่เป็นเด็ก ๆ ต่างตื่นเต้นติดตามนิตยสารสตาร์ช็อคเกอร์ลิกจนขายดีมาแล้ว หนังสือนี้จึงใช้เทคนิคของการบีบคั้นอารมณ์คนดูแบบลวงตาและไม่ตรงกับความเป็นจริงเพื่อบีบคั้นคนดูให้มีความรู้สึกลุ้นระทึกไปกับเรื่องราว

ดังนั้นเมื่อได้ชมตอนที่พระเอกประชันระนาดกับขุนอิน โดยตีฝีมือระนาดที่ไม่ถนัดจนตีพลาดตะกั่วร่วงจนคนดูหัวเราะกันลั่น เป็นเหตุให้เพื่อนชื่อทิวปรากฏตัวขึ้นพร้อมกับนำเอาฝีมือระนาดฝีมือเก่งมาให้ ก็เห็นได้ทันทีว่าเป็นการผิวดิวิสัยนัก

ดนตรีไทยอย่างมากเพราะนักดนตรีไทยทุกคนต้องฝึกและบรรเลงเฉพาะเครื่องดนตรีที่ตนเองถนัด เพื่อให้เกิดทักษะและความชำนาญมากที่สุดยังเป็นการประชันงานสำคัญอย่างนั้นแล้ว หากเป็นการประชันในบรรยากาศจริง ๆ ถ้าตีระนาดจนตะกั่วติดลูกระนาดร่วงพราวแบบนั้นถือว่าแพ้ไม่ต้องตีต่อไปได้ กติกาข้อนี้ยึดถือกันมาจนถึงปัจจุบัน เรื่องการตรวจสอบสภาพเครื่องดนตรีก่อนเล่นเป็นสิ่งที่นักดนตรีทุกคนต้องใส่ใจอย่างมาก เมื่อเริ่มการบรรเลงแข่งขันประชัน หากเกิดผิดพลาดอย่างในภาพยนตร์ กติกาวางไว้ว่าให้ปรับแพ้ไม่จำเป็นต้องบรรเลงต่อ กฎกติกาข้อนี้เรียกว่าโทษหนักใช้สำหรับการตัดสินประกวดวงดนตรีหรือประกวดเดี่ยวเครื่องดนตรีในปัจจุบัน ผู้เขียนเองเคยเป็นกรรมการตัดสินการประกวดดนตรีไทยหลายครั้งกติกาข้อนี้ก็ใช้ในการประกวดแทบทุกรายการ

อีกจุดหนึ่งที่ควรพิจารณาคือลีลาการตีระนาดสมัยนั้นซึ่งนำเสนอมุ่งเน้นให้ต้องตีเร็วเป็นหลัก การดำเนินกลอนระนาดแบบเม็ดทรายทำนอง (Melodic seed) จะไม่ได้กล่าวไว้เลย ใครเก่งคือตีระนาดให้เร็วพิสดารอย่างเดียวจึงจะเป็นผู้ชนะดูมันจะง่ายเกินไปสำหรับการประชันราวกับว่ามีใช้การเล่นดนตรีแต่เป็นการเล่นมายากลเสียมากกว่า หัวใจหลักของการบรรเลงดนตรีไทยนั้นอยู่ที่ดำเนินกลอนเพลงคล้ายกับการร้องต่อกลอนของเพลงพื้นบ้าน กลอนที่ร้องในเพลงพื้นบ้านก็คือทำนองเพลงที่บรรเลงออกมาก็จะต้องมีการสัมผัสที่ไพเราะฟังแล้วมีอรรถรส คนสมัยนั้นเขายกย่องนักดนตรีที่มีความสามารถตรงที่มีการดำเนินกลอนเพลงให้ไพเราะ ไม่ใช่ยกย่องว่าคน ๆ นั้นบรรเลงดนตรีรวดเร็ว เมื่อชมภาพยนตร์เรื่องนี้ของอย่าเข้าใจผิดว่าตีระนาดเร็วแข่งกันไปเหมือนการดวลกลอนเพลงพวกแร็ป (Rap music) ในภาพยนตร์ของอิมิเน็ม (Eminem) เรื่อง *8 Miles* แต่ก็ไม่น่าหากคนในปัจจุบันชอบเพลงจังหวะเร็ว ๆ ชอบให้เล่นดนตรีเร็ว ๆ การบรรเลงดนตรีไทยต่อไปคงต้องบรรเลงให้เร็วเน้นที่จังหวะสนุกสนานเพื่อเอาใจคนในปัจจุบันก็เป็นได้

ผู้เขียนพอเข้าใจในจุดประสงค์ของผู้กำกับ ที่ทำให้ฉากการดวลระนาดนั้นต้องตีให้เร็ว เนื่องจากการเข้าถึงเพลงไทยหรือเทคนิคของการบรรเลงดนตรีไทยอย่างที่กำลังกล่าวนั้น อาจเป็นเรื่องยากที่จะนำเสนอ ภาพยนตร์จึงมุ่งการนำเสนอที่ง่ายและเข้าถึงอารมณ์คนดูในปัจจุบัน ที่บริโภคทุกอย่างแบบเร่งด่วนกันไปหมด

การตีระนาดให้เร็วดูเข้าใจง่ายและสนุกเร้าใจมากกว่า บางฉากที่มีการบรรเลงดนตรีไทยเลยมีการดัดแปลงเรื่องหรือเพิ่มเทคนิคพิเศษ (Special effect) เข้าไปด้วย เช่นฉากประชันระนาดครั้งแรกระหว่างขุนอินกับศรี มีการตีระนาดเดี่ยวเพลงเชิดนอก ฉากนี้มีการเสริมใส่เทคนิคบรรยายภาพกับภาพยนตร์จินตนาการเรื่อง "เดชพิณพิฆาต" ที่เคยโด่งดังเมื่อสัก 10 กว่าปีก่อน ที่เวลาบรรเลงพิณแล้วสามารถเรียกมนต์สะกดคนดูจนเกิดลมพายุฝนตกฟ้าร้องได้ แม้แต่ตอนศรีจะฝึกซ้อมไล่ระนาดยังสามารถสร้างเทคนิคให้ไฟลุกใส่รางระนาดตามจินตนาการก็ยังทำได้

บทบาทของขุนอินในภาพยนตร์กลายเป็นจอมขมังเวทย์ คล้ายพ่อมดหมอผีเวลาตีระนาดที่ดูดึ้นน่าสะพรึงกลัว ถ้าไม่ใส่บทบาทพิเศษตรงนี้เข้าไปขุนอินจะดูไม่น่ากลัวทำให้คนดูไม่มีความตื่นเต้น เพราะเอกลักษณ์ของภาพยนตร์ไทยนั้นบทบาทตัวโกงต้องแสดงออกมาแบบนี้เสมอเพราะคนดูต้องการความท้าทายในการแข่งขันระหว่างพระเอกกับตัวโกง จนดูจะเกินจริงของดนตรีไทยไปบ้าง การบรรเลงดนตรีเพื่อแข่งขันเอาชนะชนะแบบถวายชีวิตเรียกว่าใช้ศิลปะเป็นอาวุธมาฆ่ากันให้แตกหักดูจะเกินไปจริง ๆ สังเกตตั้งแต่ตอนต้นที่พี่ชายของศรีถูกฆ่าตายจากฝีมือของนักระนาดที่แพ้ ก็ดูจะกลายเป็นว่าคนสมัยก่อนใช้ดนตรีไทยกันได้รุนแรง อย่างนี้คงเป็นคำตอบว่าทำไมดนตรีจึงเสื่อมถอย เพราะเล่นแข่งประชันดนตรีแบบแตกหักกันไปข้างอย่างนั้นนั่นเอง ยิ่งพอตอนขุนอินแพ้ในการประชันระนาดแล้ว คนดูอาจจะใจกันมากดูจะสมน้ำหน้ากันทั้งโรงภาพยนตร์แล้วขุนอินยังทำท่าจะเลิกเล่นดนตรีไปเลย เพราะมีการพูดฝากฝังดนตรีไทยไว้ให้ศรีตัวเอกดูแลต่อไป เหมือนกับเปลี่ยนประมุขยุทธจักรในภาพยนตร์จินตนาการภายในเสียจริง อย่างนี้นี่นี่ยะว่าถ้าแข่งกันประชันกันแล้วพ่ายแพ้ต้องเลิกเล่นดนตรีไทยไปเลย

เมื่อขุนอินจากไปพร้อมกับความพ่ายแพ้ ภาพยนตร์ก็นำเสนอตัวโกงอีกยุคหนึ่ง นั่นคือพวกเจ้าหน้าที่ยของรัฐ ที่มีความเป็นเผด็จการภายใต้บรรยากาศของช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ภาพยนตร์นำเสนอในมุมมองของจุดตกต่ำของดนตรีไทยในยุครัฐนิยม ภายใต้การนำของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม สาเหตุมาจากทางราชการไม่ให้การส่งเสริมดนตรีไทยแม้ว่าในยุคนี้มีการก่อตั้ง

กระทรวงวัฒนธรรมขึ้นก็ตาม แต่กระทรวงดังกล่าวกลับดำเนินการแสดงที่ตรงกันข้ามต่อความรู้สึกของนักดนตรีไทย ด้วยการออกพระราชบัญญัติวัฒนธรรมขึ้นในปี พ.ศ. 2485 มาตรา 12 แห่งพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการแสดงละคร พุทธศักราช 2485 สิ่งนี้ดูเหมือนจะเป็นการทำลายดนตรีไทยอย่างย่อยยับ เรื่องนี้ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงอย่างละเอียดในบทความเรื่องหนังสือ *Evolution of Thai Music เอกสารในยุครัฐนิยม* ซึ่งจะตีพิมพ์ในวารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับชาตินิยม

เมื่อศึกษาเนื้อหาของพระราชกฤษฎีกาที่มีการควบคุมการเล่นของไทยไว้ 6 ข้อ ดูจะเป็นการทำให้ขึ้นเพื่อจัดระเบียบเรื่องของการละเล่นต่าง ๆ ให้มีระเบียบแบบแผน การแต่งกาย การใช้ถ้อยคำที่สุภาพ สถานที่จัดแสดง เครื่องดนตรี และการแต่งกายของนักดนตรี รวมไปถึงการออกบัตรศิลปินแก่ผู้ที่ทำหน้าที่เหล่านี้ อันเป็นสิ่งที่แปลกใหม่ในสังคมยุคนั้น ซึ่งนักดนตรีไทยส่วนใหญ่ในขณะนั้นต่างเคยอยู่ในระบอบการปกครองแบบเก่า ระบอบที่พวกเขาเชื่อมั่นไม่เคียดร้อน เพราะเป็นระบบอุปถัมภ์ที่เพียงแต่พวกเขามีฝีมือในเชิงดนตรีก็สามารถอยู่กันอย่างสะดวกสบายและได้รับยศถาบรรดาศักดิ์เป็นเกียรติยศแกวงศ์ตระกูลกันถ้วนหน้า แม้ว่าผู้อุปถัมภ์ของพวกเขาอาจขู่เชิญให้ทำในสิ่งที่ใจไม่ยอมทำ เช่น ในภาพยนตร์ตอนที่ศรถูกเจ้านายฟาดศีรษะด้วยปี่ขวา เพราะไม่ยอมตีระนาดประชันกับขุนอิน สิ่งนี้เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงกับหลวงประดิษฐไพเราะในวัยหนุ่ม แม้จะถูกบังคับจิตใจอย่างไรก็ต้องยอมทำเพราะเป็นเรื่องที่แลกกับความสบายและเกียรติยศที่ไผ่ผ่น สิ่งนี้นักดนตรีไทยสมัยก่อนล้วนเคยประสบมาทั้งสิ้น แต่พวกเขาไม่ได้คิดต่อต้านอย่างในยุครัฐนิยมเพราะมันเป็นเรื่องของความพอใจที่จะกระทำ พอมาถึงระบอบการปกครองที่ใหม่อย่างยุครัฐนิยม ผู้ปกครองจะไม่ให้ความร่วมมือกับความเคยชินที่สั่งสมมา ผู้ปกครองคือกลุ่มอำนาจใหม่ที่พวกเขาไม่พอใจเพราะเป็นผู้ล้มล้างระบอบการปกครองและระบบอุปถัมภ์ที่พวกเขาต้องการลงไป และไม่ได้ให้การสนับสนุนพวกเขาอย่างที่เคยได้ แต่กลับไปออกคำสั่งในสิ่งที่นักดนตรีไทยคิดว่ามันไม่เป็นผลดีจึงเกิดเป็นกระแสต่อต้านขึ้น

การยกเอาสาเหตุของดนตรีไทยตกต่ำในสมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม

ซึ่งนโยบายดังกล่าวหากวิเคราะห์อย่างยุติธรรมแล้วก็เป็นนโยบายที่มีข้อดีอยู่บ้าง อย่างน้อยก็ทำให้การละเล่นต่าง ๆ ที่เคยมีมาเริ่มเป็นระบบมากขึ้น มีการแสดงมหรสพอย่างมีแบบแผนให้คนดูได้เข้าใจ เพราะปัญหาอย่างหนึ่งที่ไม่เข้าถึงดนตรีไทยได้นั้น เพราะดนตรีไทยจะเป็นเรื่องของคนที่เล่นเป็นเท่านั้น คนที่เล่นไม่เป็นดูจะเข้าใจได้ยากเข้าใจไม่ถึงอารมณ์ของเพลงต่าง ๆ ไม่เข้าใจถึงแนวการบรรเลงดนตรี หากมีการจัดระบบว่าการบรรเลงดนตรีไทยควรจะมีแบบแผนอย่างไรในการแสดงแต่ละครั้ง มันก็จะทำให้คนที่ชมได้เข้าใจง่ายขึ้น แต่ว่านโยบายเรื่องนี้แม้จะถูกต้องแต่ไม่ถูกกาลเวลาที่น่ามาใช้ เนื่องจากในช่วงที่ออกพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวไปตรงกับช่วงสงครามโลกครั้งที่สองพอดี ช่วงนั้นมีมหรสพต่าง ๆ ก็ซบเซาเพราะภัยสงครามผู้คนไม่มีจิตใจอยากสนุกสนาน ดนตรีไทยซึ่งไม่มีระบบอุปถัมภ์อย่างแต่ก่อน เริ่มมีงานน้อยลงเป็นผลจากภัยสงครามและประจวบเหมาะกับการออกกฎดังกล่าวจากภาครัฐ จึงนำไปสู่ความตกต่ำและการต่อต้านจากนักดนตรีไทยจนเรียกยุคนั้นว่า “ยุคมืดของดนตรีไทย” ความจริงหากรัฐบาลในขณะนั้นประวิงเวลาการออกพระราชกฤษฎีกาออกไปสักระยะหนึ่ง ให้อ่านช่วงสงครามหรือนักดนตรีไทยเริ่มปรับตัวได้แล้ว พระราชกฤษฎีกาข้อนี้ก็น่าประโยชน์มาสู่วงการดนตรีไทยจนถึงปัจจุบันก็เป็นได้

ในภาพยนตร์ได้กล่าวถึงยุคตกต่ำของดนตรีไทยเอาไว้ โดยสร้างบทบาทของเจ้าหน้าที่รัฐอย่างบรรดากลุ่มนายทหารที่นิยมวัฒนธรรมตะวันตกนำโดยพันโทหนุ่มที่แสดงโดยพงษ์พัฒน์ วชิระบรรจง ที่แสดงบทบาทได้ดีสุดข่มขู่ลิเกแบบชายชาติทหาร ภาพยนตร์พยายามพาอารมณ์ของคนดูให้รู้สึกตื่นเต้น และหาเส้นทางชัยชนะของท่านครุว่าจะใช้วิธีใดการปราบปรมานายทหารหัวใจตะวันตกเหล่านั้น เมื่อมาถึงตอนท้ายเรื่องพอกลุ่มนายทหารบุกเข้าไปในบ้านของท่านครุเพื่อขอตัวลูกศิษย์ของท่านคือเทอด ที่เขาไปก่อเรื่องทำร้ายร่างกายทหารขณะที่กำลังเข้าจับกุมลิเกที่แสดงเพราะไม่มีใบอนุญาต ฉากที่นายทหารหนุ่มพร้อมกับบรรดาลูกน้องทหารบุกเข้าบ้านท่านครุเป็นการเผชิญหน้าที่คนดูตื่นเต้น นักแสดงที่เล่นเป็นทหารเหล่านั้นแสดงบทบาทเหมือนกับพวกนักทวงหนี้พนันฟุตบอลมากกว่าจะเป็นชายชาติทหาร แสดงเอกลักษณ์แบบตัวโกงของไทย กล่าวคือ มีสายตาที่ก้าวร้าว ส่งเสียงข่มขู่ และดูถูกพระเอกคือท่านครุ ตรง

ตามแบบฉบับของภาพยนตร์ไทยแทบทุกเรื่อง

เมื่อชมภาพยนตร์ตอนนี้ผู้เขียนเองมีความรู้สึกว่า ผู้แสดงบทบาทตัวโกงของไทยก็ปี๋ก็ชาติก็แสดงแบบนี้ทุกเรื่อง ต้องให้มันดุดัน เกรี้ยวกราด ตะโกนเสียงดัง ๆ เข้าบ้านใครต้องแสดงอำนาจจอยากรื้อพังบ้านเขาทั้งแทบทุกเรื่อง ยิ่งพวกทหารตัวโกงมองไปที่ระนาดเอกของท่านครูที่วางบนพื้นแล้วกล่าวว่า "ทำไมไม่หาเก้าอี้มานั่งตีระนาดละ นั่งตีบนพื้นไม่เป็นอารยะเลย" ตอนนั้นคนดูก็จะนึกหมั่นไส้พวกนายทหารตัวโกงอย่างมาก แต่สำหรับผู้เขียนแล้วดูจะฉงนกับคำพูดนั้นมาก เพราะตามข้อเท็จจริงในหนังสือที่ผู้กำกับนำมาสร้างนั้นก็ปรากฏชัดว่าท่านครูนั่งตีระนาดอย่างไรในเวลาสอนลูกศิษย์ จากข้อเขียนของศ.ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ในหนังสือดังกล่าว มีความว่า

"สมัยนั้นมีลูกศิษย์ลูกหามาเรียนเป่าพาทย์ที่บ้านของท่านกันมากมาย ทั้งนี้โดยอาศัยพักนอนอยู่ในบ้านของท่านครูเสร็จ ส่วนอาหารการกินต่างคนต่างไปจัดการกันเองทุกคนเรียนฟรีไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเลย เมื่อมีคนมาทางานเป่าพาทย์ก็ไปช่วยกันบรรเลงคนละไม้คนละมือท่านครูท่านก็จ่ายค่าเบี้ยเลี้ยงให้ ที่บ้านนั้นพอเข้าชั้นก็จะได้ยินเสียงนักดนตรีไล่มือกันอย่างสนุกสนานโดยเฉพาะบนหอเครื่อง พอได้เวลาท่านครูก็ถือไม้เท้าเดินกุกกักขึ้นไปบนหอเครื่อง พวกนั้นหยุดเล่นแล้วกราบท่านพร้อม ๆ กัน ท่านก็ขึ้นนั่งบนโต๊ะ มีระนาดเอกอยู่ข้างหน้าท่านร่างหนึ่งแล้วต่อเพลงให้กับลูกศิษย์" (อุทิศ 2526: 133)

ข้อเขียนดังกล่าวจึงขัดแย้งกับความเป็นจริงของท่านครูในภาพยนตร์อย่างมาก ท่านนั่งตีระนาดบนโต๊ะเป็นอารยะ แล้วทำไมทหารตัวโกงไปด่าว่าท่านตีระนาดนั่งบนพื้น ดูไม่อารยะ ก็ไม่รู้ ชีวิตจริง ๆ ท่านก็นั่งเก้าอี้ไม้ใช้หรือ ดูจะเป็นการจงใจเพื่อต้องการให้คนดูรู้สึกสะเทือนใจเพียงอย่างเดียว นี่คือเอกลักษณ์ของภาพยนตร์ที่ต้องการสร้างความคับแค้นใจให้คนดูเกลียดตัวโกงและสงสารพระเอกนั่นเอง ภาพยนตร์คงต้องการให้ถึงบทสรุปของเรื่องคือการที่ท่านครูเดินไปที่ระนาดพร้อมกับบรรเลงเพลงแสนคำนึง ทำท่ายอำนาจกลุ่มทหารจนต้องเดินขึ้นรถจากไปโดยไม่มีการจับกุมหรือกระทำอะไรทั้งสิ้น อันเป็นเพลงที่มีประวัติว่าหลวงประดิษฐไพเราะแต่งขึ้นเมื่อคราวที่อึดอัดในระเบียบของราชการยุคนั้น เพลงนี้เป็นผลงานชิ้นเอกของท่านเพลงหนึ่ง เมื่อตีระนาดเพลงนี้พร้อมกับฉาก

จบของภาพยนตร์ที่กลายเป็นการตีระนาดครั้งสุดท้ายก่อนตาย แต่มันก็เป็นชัยชนะที่บทสรุปของภาพยนตร์ต้องการให้เป็นชัยชนะที่ใช้เสียงดนตรีสยบความก้าวร้าว จึงดูเป็นการจบที่ยิ่งใหญ่

ความจริงยังมีจุดบกพร่องอยู่หลายแห่งในภาพยนตร์ที่แตกต่างจากบุคลิกภาพจริงของหลวงประดิษฐไพเราะ เช่น เรื่องของสภาพแวดล้อมของบ้านนาตรที่ดูขบเซา ไม่มีศิษย์มาเรียนดนตรีกันมากมายอย่างที่ป็นจริง รวมไปถึงฉากตอนที่ท่านครูตีระนาดร่วมกับบุตรชายที่ยกเปียโนเข้ามาในบ้าน ฉากนี้เรียกความซาบซึ้งใจว่าดนตรีไทยสามารถบรรเลงกับเครื่องดนตรีตะวันตกได้อย่างวิเศษ แต่ที่ละเลยคือท่านครูนั้นสวมเสื้อแขนยาวแต่พับปลายแขนเสื้อขึ้นไปตรงนั้นมันดูจะขัดกับบุคลิกภาพของท่านอย่างมาก ซึ่งเรื่องนี้ก็ปรากฏในหนังสือเล่มดังกล่าวในหน้า 208 จากข้อเขียนของครูสมภาพ ข้าประเสริฐ ศิษย์คนหนึ่งของท่าน ที่กล่าวไว้ว่า ท่านครูเกลียดผู้ที่ใส่เสื้อแขนยาวแล้วม้วนพับแขนเสื้อขึ้นไปอย่างมาก หากเห็นจะเอากรรไกรมาตัดตรงแขนเสื้อที่ม้วนทั้งทันที (รายละเอียดไปอ่านจากหนังสือเล่มดังกล่าวได้)

ภาพยนตร์กับการปลุกกระแสดนตรีไทย

ภาพยนตร์เรื่องนี้เมื่อเข้าฉายตอนต้นเดือนกุมภาพันธ์เพียงแค่ 3 วันแรกก็ไม่สามารถจะหารายได้ไว้อย่างที่ตั้งเป้าเอาไว้ แม้ว่าจะมีการใช้งบประมาณค่าใช้จ่ายไปกับสื่อโฆษณาอย่างเต็มที่ก็ตาม ภาพยนตร์เรื่องนี้จึงทำท่าจะขาดทุนย่อยยับ และคงเหลือเป็นเพียงการกล่าวขานในวงการภาพยนตร์ถึงการทำภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับดนตรีไทยที่ดีเรื่องหนึ่ง และทุกอย่างก็คงจะค่อย ๆ เลือนไปจากความทรงจำพร้อมกับความเจ็บปวดของผู้สร้างที่ทุ่มเทกำลังกายอย่างมาก แม้ว่าจะมีศิลปะในการถ่ายทำภาพยนตร์โดยส่วนใหญ่ก็ตาม ดังนั้นแนวโน้มภาพยนตร์ไทยกับดนตรีไทยก็คงจะดิ่งลงไปสู่ความเสื่อมถอยหมดความนิยมจากสังคมไทยอีกครั้งหนึ่ง

แต่ทว่าจากการที่มีการใช้สื่อทุกวิถีทางรวมไปถึงระบบการปลุกกระแสแบบยุคใหม่ นั่นคือการเข้าไปปลุกกระแสจากเว็บไซต์ต่าง ๆ ทั้งหลาย เนื่องจาก

ในปัจจุบันคนไทยให้ความสำคัญกับการนั่งหน้าคอมพิวเตอร์และใช้เวลาไปกับการท่องเว็บไซต์ต่าง ๆ มากขึ้น การคิดจะทำอะไรสักเรื่องเพื่อให้กลายเป็น “เสียงลือเสียงลั่นสนั่นเมือง (Talk of the town)” เครื่องมือสำคัญไม่ได้อยู่ที่สื่อจากโทรทัศน์และวิทยุแล้ว กลับพัฒนาไปสู่เว็บไซต์ต่าง ๆ ที่บรรจุกระทู้ต่าง ๆ เอาไว้สำหรับผู้ที่สนใจเข้าไปพิมพ์แสดงความในใจกันแบบเสรี เช่น เว็บไซต์ www.pantip.com www.sanook.com www.manager.co.th ฯลฯ ซึ่งเป็นเว็บไซต์ที่ทรงอิทธิพลต่อคนไทยอย่างมาก มีผู้เข้าเว็บไซต์เหล่านี้จำนวนมากต่อวันเพื่อเข้าไปพิมพ์กระดานข่าว (Webboard) หรืออ่านกระทู้เด็ด ๆ ที่เป็นข่าวใหม่ล่าสุด มีข่าวทุกแขนงทั้งเรื่องสร้างสรรค์ไปจนถึงเรื่องที่สื่อชนิดอื่น ๆ ไม่กล้านำเสนอ

ภาพยนตร์*โหมโรง*ได้ใช้จุดเด่นของการประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์เหล่านี้ได้อย่างดี ด้วยการตั้งกระทู้ต่าง ๆ บทความวิจารณ์ภาพยนตร์จากนักวิจารณ์หลายท่าน แต่กระนั้นก็ยังไม่สามารถปลุกกระแสคนดูได้มากนัก จึงเกิดความพยายามให้ภาพยนตร์เรื่องนี้กลับมาสู่หนทางแห่งการให้จงได้ นั่นคือการปลุกกระแสจากกระทู้หนึ่งใน www.pantip.com ส่วนของโต๊ะเฉลิมไทย อันเป็นนามของผู้ที่สนใจเรื่องของความบันเทิงต่าง ๆ จะเข้าไปอ่านและพิมพ์กระทู้ต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก โต๊ะเฉลิมไทยได้ตั้งกระทู้เรื่องของการเชิญชวนว่า “ไปชมภาพยนตร์เรื่อง*โหมโรง*รอบส่งท้ายด้วยกัน” เมื่อคนเข้าไปอ่านกระทู้นี้ก็เกิดความอยากร่วมแรงร่วมใจกันขึ้นมา ทำให้เกิดกระแสขึ้นในวงกว้างเมื่อทางเว็บไซต์ดังกล่าวคิดช่วยเหลือสร้างกระแสภาพยนตร์เรื่องนี้ เรียกว่า “กระแส*โหมโรง@พันธุ์ทิพย์*” จนสามารถปลุกกระแสของคนในวงกว้าง พัฒนาไปสู่การขายบัตรและจองภาพยนตร์สำหรับผู้สนใจทั้งหลายช่วยซื้อบัตรชม*โหมโรง*รอบส่งท้ายกัน พร้อมกับการจัดเสวนาจากผู้กำกับและผู้เกี่ยวข้องกับภาพยนตร์ รายการโทรทัศน์ เมื่อทราบข่าวเลยเข้าช่วยเหลือเชิญทีมงานผู้สร้างและนักแสดงไปออกสัมภาษณ์ทางโทรทัศน์ ยิ่งทำให้คนเริ่มให้ความสำคัญกับภาพยนตร์เรื่องนี้กันมากยิ่งขึ้น

จากกระแส *โหมโรง@พันธุ์ทิพย์* ทำให้สื่อมวลชนเข้าช่วยเหลือ และผู้คนเริ่มเข้าไปชมภาพยนตร์*โหมโรง*กันมากขึ้น นำไปสู่กระแสที่พยายามจะให้ภาพยนตร์เรื่องนี้ฉายต่อไปเพราะยังมีคนดูอยู่ สิ่งนี้มันเป็นภาพสะท้อนของ

สังคมไทยในปัจจุบันซึ่งมีกลุ่มบุคคลอยู่พวกหนึ่งคือพวกชอบตามกระแส อันเป็นกลุ่มที่จะทำทุกวิถีทางที่จะทำให้ตนเองอยู่ในกระแสสังคมไม่เป็นพวกล้าสมัยหรือพวกเอ้าท์ (Out) หรือพวกตกข่าว คนพวกนี้ต้องปรับปรุงตนเองหรือ ยกสถานะ (Upgrade) ของตนเองให้ตามทันกระแสสังคมตลอด เมื่อภาพยนตร์เรื่องนี้ถูกปลุกกระแสขึ้นมา ไม่ว่าพวกเขาจะอยู่วงการดนตรีไทยหรือเป็นใครก็ตาม พวกเขามีหน้าที่ต้องไปชมเพื่อไม่ให้ตกข่าวหรือกลายเป็นพวกเอ้าท์ (Out) ที่ดูจะเป็นข้อหาที่ใครถูกดูหมิ่นแล้วเสียศักดิ์ศรีอย่างมาก ต้องพากันไปดู ภาพยนตร์ใหม่โรงแล้วต้องกล่าวอย่างพร้อมเพรียงว่า “ดูแล้วรักชาติ ภูมิใจในความเป็นไทย ชอบดนตรีไทย อยากเรียนระนาด” เป็นคำพูดที่ปรากฏอยู่ในกระดาน (Webboard) ของทุกเว็บไซต์ (Website) ที่มีการวิจารณ์ภาพยนตร์เรื่องนี้ ซึ่งดูจะเป็นสิ่งที่น่าภูมิใจสำหรับดนตรีไทยเป็นอย่างยิ่งที่มีกระแสตอบรับเรื่องนี้อย่างกว้างขวาง

เมื่อภาพยนตร์ใหม่โรงสามารถปลุกกระแสขึ้นมาให้คนได้ตื่นตัวกับดนตรีไทย จนทำให้ผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมืองไปชมภาพยนตร์พร้อมกับการออกปากชมว่าเป็นภาพยนตร์ที่ดีมาก คนไทยก็ต้องเดินตามผู้ใหญ่อยู่แล้ว เพราะปัจจุบันการไม่ปฏิบัติตามคำสั่งหรือทัศนคติที่ไม่ตรงกับผู้ใหญ่ในบ้านเมืองก็จะโดนพิพากษาว่า “ไม่รักชาติ...บ่อนทำลาย” อันเป็นคำที่พัฒนามาจากคำที่ผู้ใหญ่ในบ้านเมืองสัก 20 กว่าปีก่อนกล่าวว่า “คุณหัวรุนแรง...คุณเป็นคอมมิวนิสต์หรือเปล่า?” ดังนั้นถ้าผู้ใหญ่ในบ้านเมืองบอกว่า เป็นภาพยนตร์ที่ดี เราในฐานะประชาชนผู้น้อยในบ้านเมืองก็ต้องปฏิบัติตามกันไป ภาพยนตร์เรื่องนี้เลยกลายเป็นนิมิตใหม่ของภาพยนตร์ไทยที่สามารถพลิกสถานการณ์จากการถูกทอดจากโรงเพราะไม่มีคนชม จนสามารถฉายอยู่ในโรงภาพยนตร์ไปจนถึงสิ้นเดือนมีนาคมเป็นเวลาแรมเดือนทีเดียว

แต่ก็มีคำถามที่ตามมาว่ากระแสของภาพยนตร์ดังกล่าวจะสามารถยืนหยัดและช่วยให้ดนตรีไทยได้รับความนิยมได้นานอีกเพียงใด หรือเป็นแค่สายลมพัดผ่านชั่วครู่ชั่วยามเท่านั้น เมื่อมีสิ่งดี ๆ ใหม่ ๆ ซึ่งสร้างมาสำหรับปลุกกระแสอีกครั้ง เรื่องของความตื่นตัวในความเป็นไทยก็คงจะหายไป มันดูจะตรงกับคำของคณโพรานที่บอกว่า “คนไทยชอบตื่นข่าว และคนไทยลืมนง่าย”

ภาพยนตร์*ใหม่โรง*ใช้หลักของการโฆษณาแบบใหม่ ไม่ใช่การลงโฆษณาตามสื่อต่าง ๆ อย่างเต็มที่เหมือนกับภาพยนตร์เรื่องอื่น ๆ แต่มีการช่วยเหลือให้นำไปลงในเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่มีผู้ชมจำนวนมากเข้าไปในเว็บไซต์กล่าว ซึ่งช่วยให้ภาพยนตร์พลิกสถานการณ์กลับมาเป็นที่สนใจและมีรายได้พอเพียงสำหรับบริษัทที่อุตสาหกรรมทุนสร้าง

เมื่อมองย้อนมาที่ดนตรีไทยซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของภาพยนตร์พอจะได้อันสืบบ้างหรือไม่ พอจะให้บรรดาเว็บไซต์ต่าง ๆ ช่วยกันลงแรงสนับสนุนและผู้ใหญ่ทั้งหลายดำเนินนโยบายเกี่ยวกับดนตรีไทยให้คงอยู่ต่อไปได้ เพราะก็รับทราบกันจากภาพยนตร์แล้วว่าดนตรีไทยตกต่ำเพราะการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดของภาครัฐในอดีต ผู้ใหญ่ในบ้านเมืองในปัจจุบันได้ชมภาพยนตร์เรื่องนี้คงพอเข้าใจในปัญหานั้น การแก้ไขสิ่งที่ผิดพลาดจากอดีตนั้นจึงสามารถกระทำได้ เพราะยังมีได้สายเกินแก้ไขหากผู้ที่ต้องการจะแก้ไขมีความจริงใจ

บ่อยครั้งที่มีการจัดสัมมนาเกี่ยวกับปัญหาของดนตรีไทย โดยมักจะเป็นหัวข้อในเรื่องที่บรรดาคนในวงการดนตรีไทยต่างวิตกกังว่าดนตรีไทยนับวันจะเสื่อมสลายไปจากสังคมไทย การจัดสัมมนาเรื่องนี้ก็จะจัดกันหลายสิบครั้ง มีการระดมทั้งครูดนตรีไทย นักวิชาการและบุคคลที่รักในดนตรีไทยทั้งหลายเข้ามาเสวนาและหาหนทางให้ดนตรีไทยคงอยู่ต่อไป ทุกครั้งก็จะมีข้อสรุปที่รวมกันคิดเป็นกระดาษหลายสิบหน้าเพื่อนำไปเสนอให้หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านนี้อย่างกระทรวงวัฒนธรรม อันเป็นกระทรวงใหม่ที่เคยมีและยุบไปก่อนจะกลับมาก่อตั้งอีกครั้งหนึ่งแต่การดำเนินนโยบายด้านวัฒนธรรมในเรื่องนี้ก็ยังไม่ค่อยชัดเจน นอกจากการสั่งแบนเพลงไทยที่มีเนื้อหาที่หาว่าขัดต่อศีลธรรมตามสถานีวิทยุและโทรทัศน์ หรือการรณรงค์การแต่งกายเด็กสาววัยรุ่นในเทศกาลสงกรานต์เท่านั้น เรื่องของนโยบายดูจะไม่มีอะไรเป็นรูปธรรมเท่ากับกระทรวงวัฒนธรรมในสมัยรัฐบาลซึ่งออกพระราชกฤษฎีกาและการส่งเสริมวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการมากกว่า แม้ว่าอาจไม่ถูกใจกับประชาชนในยุคไหนเท่าไร นี่อาจเป็นเพราะกระทรวงยุคปัจจุบันไม่อยากคิดนโยบายอะไรใหม่ ๆ เพราะกลัวไปขัดใจประชาชนและเสียภาพลักษณ์รัฐบาลที่อุตสาหกรรมที่สุดสำหรับสังคมตลอดก็เป็นได้

ดังนั้นการนำเสนอบทสรุปจากงานสัมมนาเกี่ยวกับปัญหาดนตรีไทยก็มัก

จะถูกกลืนหายไปเสียจากผู้รับผิดชอบ กลายเป็นเศษกระดาษที่รอชั่งโกโลขายตามหน่วยราชการเท่านั้น บทสรุปจากการจัดสัมมนาเรื่องดังกล่าวแทบทุกครั้งคือการขอให้ภาครัฐช่วยส่งเสริมดนตรีไทยให้มีการบรรเลงเผยแพร่ตามสื่อต่าง ๆ ให้สถานีโทรทัศน์หรือสถานีวิทยุพอจะแบ่งเวลาให้กับดนตรีไทยได้มีโอกาสบรรเลงบ้างได้หรือไม่ อย่างน้อยก็แค่มีพื้นที่ให้รายการดนตรีไทยได้ออกโรงบ้างสักอาทิตย์ละครั้งชั่วโมงก็เพียงพอ เรื่องนี้คงจะเกิดได้ยากในปัจจุบัน เพราะเรื่องของรายการวิทยุโทรทัศน์เป็นเรื่องของผลประโยชน์ทางธุรกิจ รายการด้านศิลปวัฒนธรรมทุกอย่างดูเป็นเรื่องที่ไม่ให้ผลกำไรแก่ผู้จัดการจนยากที่จะยอมแบ่งปันช่วงเวลาอันมีค่าทางธุรกิจของแต่ละสถานี รายการทุกอย่างเป็นเรื่องของกระแสนิยมที่สำคัญกว่าการอนุรักษ์ อานิสงส์ของดนตรีไทยจากกระแสภาพยนตร์เรื่อง *ไหมโรง* จึงดูเป็นเรื่องที่ไม่จริงจังยั่งยืน เพราะสงสัยได้อย่างมีเหตุผลหนักแน่นว่าภาพยนตร์เรื่องนี้มุ่งปลุกกระแสให้รักดนตรีไทยด้วยใจจริงจากหลาย ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง หรือเป็นแค่การวางแผนปลุกกระแสลงภาพให้คนรักดนตรีไทยเพื่อไม่ให้ภาพยนตร์ชาตุนมีรายได้คຸ່มคຸ່มลงทุน โดยดนตรีไทยเป็นเครื่องมือสำคัญที่ถูกใช้เพื่อทำให้ทุกอย่างสำเร็จลุล่วงตามที่มุ่งหวังไว้เท่านั้น

บรรณานุกรม

- ป. บุณนาค (นามแฝง). 2530. กำเนิดของหนังเพลงในสยาม. *วารสารถนนดนตรี*. 2 [พฤศจิกายน].
- วิจิตรมาตรา, 'ขุน. 2523. *แปดสิบปีในชีวิตของข้าพเจ้า*. กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตการพิมพ์.
- อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์อุทิศ นาคสวัสดิ์. 2526. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- อานันท์ นาคคง, และอำรรพากร สาคริก. 2544. *หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มหาดุริยางค์เจ้าพระยาแห่งอุษาคเนย์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.